

značenjem nadraستا konkretnu opisanu pripovjedačku situaciju i zapravo svjedoči o funkciji koju Andrić u svojoj autorskoj poetici pripisuje književnosti/umjetnosti. Zanimljivo je da se ta koncepcija umjetnosti zasniva na naglašavanju kognitivnog aspekta umjetničkog čina kao oblika spoznavanja svijeta i puta prema istini, koji možda nije uvijek izravan zbog opterećenosti osobnim strastima samoga umjetnika, ali nesumnjivo ima važnu ulogu u društvenoj zajednici jer Andrić očito upravo pripovjedačkoj umjetnosti pripisuje ulogu čuvara kolektivne memorije.

Čitava *Prokleta avlija*, napučena likovima koji pripovijedanjem pokušavaju prevladati vlastitu anksioznost, osjećaj neslobode, jest svojevrsna simbolička metonimija pripovjedačke umjetnosti i njezine uloge u ljudskom društvu. Ali taj kratki roman nije samo to: dosegavši punu umjetničku zrelost Andrić je u *Proklesoj avliji* postigao upravo začudnu slojevitost značenja tako da ta knjiga funkcionira na različitim semantičkim razinama: i kao realistično-mimetički prikaz sudbine bosanskog fratra koji zastupajući svoju vjeru i interese svojega naroda biva podvrgnut torturi turskog zatvora, i kao apologija ljudskog vitalizma koji omogućuje pojedincu da i u krajnje okrutnim i oskudnim uvjetima zadrži dostojanstvo i ljudsku samosvijest, i kao simbolički komentar odnosa pojedinca prema povijesti i refleksima povijesti u suvremenosti, i kao filozofijski inspirirana metonimija ljudske egzistencije, i kao metaliterarni traktat o ulozi pripovjedačke umjetnosti u ljudskoj zajednici. Ta opsegom nevelika knjiga naizgled tradicionalističke realističke fakture, doista je preboga značenjima.

REPUBLIKA (STUDENI-PROSINAC 1997.)

Ivan Martinac

Slikokazi

za B. N.

77

*Ne možemo ne vidjeti ono
što smo već vidjeli.*

Joseph Losey

IME CARMEN

Gledam IME CARMEN
Gospodine predsjedniče,
ništa nije izgubljeno,
sve je opet u redu
Plima raste,
ružičasta (ružina) sunca,
pupoljci
i tamo i ovdje...
Ukoliko te, ipak, dotaknem
ili, ne daj Bože, zavolim
reče
stari, nezatajivo stari Godard
Mademoiselle, mademoiselle...
Već je treći listopada
Iz daljine
vijesti

...

3. X. 1991.

MAGIC JOHNSON

Pretposljednjeg dana 25. olimpijskih igara,
u glavnom gradu španjolske provincije
Katalonije — Barceloni,
8. kolovoza 1992. u 23 sata
dovršeno je cjelokupno košarkaško nadmetanje
susretom *Dream Teama* Sjedinjenih Američkih Država
i reprezentacije Hrvatske

USA:Croatia

117:85

Svečanost podjele

(zlatnih, srebrnih i brončanih kolajni)
od svih Amerikanaca, Hrvata, Litvanaca,
najviše se dojmila tridesettrogodišnjeg,
206 cm visokog, Earvina (Magica) Johnsona
Njegov je osmijeh bio ljubazniji od osmijeha djece,
a pogled jednako tužan kao pogled zatočenih
u srpskim logorima u Bosni

Toga jutra

Yolanda Gail Deverse, pobjednica na 100 m, izjavljuje
da ju je lanjske godine, dok joj je kosa otpadala,
a koža krvarila od zračenja kobaltom,
tješio primjer Magica Johnsona,
njegova čudesna vjera...

Eto, ležim sâm u vrućoj sobi
gledajući kako taj divovski čovjek,
ogrnut zastavom od zvijezda i pruga,
pjevuši himnu...

Pet (šest?) sekundi sklopio je sitne, okrugle oči,
otvorio ih, pogledao uvis

svjestan da su mu ovo posljednje igre
i da od svih mladića, sa svoje desne i lijeve strane,
jedino on u tijelu nosi klicu užasne (spore) smrti,
virus AIDS-a

»Bog je tako htio« reče Gail Deverse, 25-godišnja Crnkinja,
studentica sociologije na sveučilištu UCLA u Kaliforniji...
BOG JE TAKO HTIO

SHIRLEY CLARKE

Treći je siječnja 1993.

Gledam filmsku etidu o Ornetteu Colemanu,
divno režiranu, još bolje montiranu
O, Isuse, pa to je... Shirley Clarke,

čudesna stara dama Shirley
Živi li još u hotelu Chelsea?
Što li je s njezinim bijelim,
čipkastim koletima?

Za gospođicu Clarke, samo za nju,
koja će uskoro navršiti sedamdesetu,
volio bih projicirati

(u golemoj dvorani)

USKA VRATA, IZGNANSTVO, LUTKE...

Sjećam se, kao da je bilo jučer:

Dušan Makavejev,

izronivši iz Dioklecijanovih podruma,
u sitne sate na Peristil,

opisuje svoje dojmove
sa snimanja JASONOVA PORTRETA...

a moji ga mladi prijatelji

iz kino-kluba

slušaju

61.

ili 62.

vidio sam njezinu VEZU,

te onaj ples oko mostova

Ništa više

»Radije bih bio čovjek

nego muškarac«

reče Ornette Coleman

Dugački, sivi kadrovi

Tužno,

pepeljasto sivilo

LES MURRAY

Prije sedam (osam?) mjeseci,

u studenome ili prosincu 93.

Hrvatska je televizija prikazala

jednog od najvećih majstora služenja

jeziku ili jezikom, što je zapravo isto,

jer jezik hoće da mu se služi, a i da sâm služi,

da bude gudalo, instrument, žica...

Između prve i druge nedjelje došašća

imao sam priliku vidjeti

čovjeka srednjih godina, teška barem 150 kg

s golemim trbuhom, golemom ćelavom glavom,

tustim, klempavim ušima

Za razliku od mene, koji od jutra do sutra
piljim u stol, zid ili ekran, okružen
zidovima, stropom i podom,
oko njega se udobno smjestila njegova obitelj:
njegov debeli, desetogodišnji sin, njegove
dvije kćeri, od kojih jedna odurno debela,
te njegova debeljuškasta supruga s naočalima
Dok je nadahnuto govorila o staji, kravi,
o spirinama, počeo sam zapisivati...
Večeras listam te škrabotine ne veće od dlana
i preda mnom se ni iz čega uspravlja,
u svojem stvarnom obujmu,
sa stvarnim stasom i glasom,
australski pjesnik Les Murray:
Volim kada mlijeko štrca u visoke cinčane kante,
siroto mlijeko iz ispranih vimena, što titra
među prstima, vruće, drhtavo mlijeko
Očarava me tjelesnost
Nema duhovnosti bez tjelesnosti,
bez utjelovljenja...
Znate, ja već imam više godina
nego što imaše moja majka
kada je umrla, u travnju 51.
(devetnaestog travnja)
Nije dočekala vrijeme obilja,
odnijela ju je sirotinjska smrt
Vani je srpanj,
ovdje u sobi, zbog mog straha od vrućine,
svi glume kolovoz — svršetak kolovoza,
a u vrtu — onom dvodimenzionalnom, televizijskom,
Les nastavlja krasnosloviti,
povrh crne granitne ploče
ukrašene brončanim slovima MIRIAM PAULINE MURRAY,
o australskoj poeziji što su je, svojedobno,
naučavali jedino u Lenjingradu,
o Sveučilišnoj bilblioteci u Sydneyu
u kojoj trune preko dva milijuna knjiga,
uglavnom neobrezanih...
Svi su umjetnici — jedinci, kaže
a zatim, kao iz neke velike udaljenosti:
Ne znam što da uradim s ostacima svojih snova
Ocrnili smo san, a to nam je drugi život
...

Ljeti 1994.

TRAMVAJ ZVAN GROBLJE

Čujte, gospodine,
rekli su mi da ako hoću na Elizejska polja
moram prvo na tramvaj zvan ČEŽNJA,
a zatim na tramvaj GROBLJE,
ali čini se da ČEŽNJA ovuda ne vozi
Koji je to broj?
22?
Zašto me tako gledate?
Ne, sunce, ne smijem se vama
Ovih nekoliko preostalih trenutaka
želim stvoriti što više radosti
Mora da ste me s nekim zamijenili
Ja sam Blanche DuBois — Bijela šuma,
učiteljica engleskog
Volim kišu, kišna poslijepodneva,
priče o papigama, a vi?
Toplu kupku i hladno piće?
Hej!
Maknite nogu prije nego počnem vikati!
Mislite da sam staromodna?
Ne, nisam staromodna,
ali mene ne zanima to što vas zanima
Stvarnost?
Vi želite stvarnost?
Ja ne želim stvarnost!
ja hoću čuda, hoću da me poštuju!
Da, ima neoprostivih stvari, svakako
Namjerno se divljaštvo ne može oprostiti,
bezobzirnost ni u kojem slučaju
Ne, haljina nije ljubičasta
nego Della-Robbia plava
Della-Robbia?
To je takva boja, nijansa boje
Pobogu, što će vam moje godine?
Da kažete mami?
Razgovarali biste sa svojom majkom o meni?
O, ljepotane, ljepotane, vidim ti u očima
da nešto smjeraš
Ma pusti me, pusti me!
Gadi mi se što slabi ovise o jakima,
žene o muškarcima
Žene ovise o ljubaznosti muškaraca,
neobrijanih,
neodgojenih

Ne, nisam usidjelica, u klopci sam
Da imam kome poslala bih brzjav:
U klopci sam!
U KLOPCI SAM!
E, moj prijatelju,
svi ti dječaci tako su dirljivi
Dirljivo ih je gledati
kako u proljeće
otkrivaju ljubav,
sa šesnaest ili sedamnaest,
odjednom
neočekivano
Čujete li glazbu?
Ne čujete?
Stvarno ne čujete?
To je ona ista koju su svirali
kada je Alen stavio pištolj u usta
i opalio
samo zato jer sam rekla da je slabić,
da se na nj ne mogu osloniti...
a volila sam ga neizdrživo,
nadala se i lagala,
preveć sam lagala, ali ne iz srca,
nikad iznutra...
Sudba ili užas?
Ne znam ni sama
što me je vodilo nakon njegove smrti
koja je suprotnost ufanju
Užas!
Užas me vodio od jednoga do drugoga,
od jednoga do drugoga...
Pazi, pazi, netko je izvirio iza oblaka
Cvijet mrtvih, prozorčić katedrale
Pozdravljam te, mjeseče, cvijete mrtvih!
Da, smrt je savršena suprotnost ufanju!
Ne, ništa mi ne znači vaše prezime Shaw!
Svatko se može prezivati Shaw
Da dodate L bili biste šal,
od svile, oko vrata
Dajte da vas poljubim za rastanak,
samo jedan mali nježni poljubac za rastanak
Tako, to mi se sviđjelo, ali kad bismo nastavili
prije ili poslije bila bih razočarana,
zbog familijarnosti
Adiós!
Adiós!

Molim vas, nemojte me slijediti
Vidite i sami da smo u prolazu
Adiós!

...

28. XII. 1994.

CASABLANCA

za C. T. S.

Dok sam kod Zorane,
bivše žene Viktora Ivančića,
kupovao džemper marke CASABLANCA
čuo sam (iznenada) poznatu mi pjesmu
i vidio crna glasovirača
u *Rick's Café Américain* u Casablanci
i sjetih se
da pišući *Dok vrijeme prolazi*
88. na *Rebru*
nisam ni pomislio na Casablancu
a crnac se, nedvojbeno, zvao Sam
(Play it again, Sam)
i pjesma, doista, *As Time Goes By*
a Rick se najčešće pravdao time
da je po nacionalnosti pijanac
kojeg politika ne zanima
a Ingrid Bergman, na filmu — Ilsa,
bijaše vjenčana za nekakva revolucionara
(sabotera, što li?)
i Rick je često govorio Ilsi:
Here's looking at you, kid
a tko tu koga gleda, tj. o čemu je riječ
ne bijaše jasno
ali zato, posve jasno pamtim
kako vlasnik kavane i, razumije se, ruleta
Rick Humphrey Bogart
zdušno nagovara mladog Bugarina
(bjegunca iz Bugarske)
da uloži svoj novac na br. 22
pa opet na 22
da dvaput dobije (just a lucky gay!)
te da on i supruga mogu u Ameriku
a Rus, što radi za šankom, Sacha

grli, sav ganut zbog te darovnice, Rika
Rick se otima, pravi nevješt
(Ti, ludi Ruse, kaže)
A džemper je svima zapeo za oko,
za srce
I Svemir ga je kupio, nakon nekoliko dana
I Cici — za Nihada, mlađeg sina što živi u Kairu
a Kairo i Casablanca na istoj su (afričkoj) strani
Sredozemlja
Eto što je čovjek, život čovjekov!
Sjećanje na vlastito i tuđe sjećanje!
Ilsina oprava (u *Belle Aurora*) bijaše plava
a debeljko pod fesom stolovat će vječno
u *Plavoj papigi*
Zbogom, zbogom, Rick, Bog te blagoslovio!
dovikuje Ilsa
Poljubac je samo poljubac, uzdah — uzdah,
sjedio za klavirom Sam ili Tom
(*Toma iz Kempesa, iz Aquina*)
ili neki treći zaljubljenik Božji
s neprepoznatljivim Božjim imenom
jer sve što je napisano
ili odsvirano
bit će kao slama
u usporedbi s onim što ćemo vidjeti
kad (nam) vrijeme prođe
kad vrijeme (nam) prođe
kada vrijeme prođe
...

1995.

VRIJEME SNOVA

Nešto mi zapovjedi: Idi na sjever!
i ja ustajem i počinjem koracati,
pripovijeda sredovječni Aboridžin
Dolaze trenutci tame,
stiže noć,
a sutra, od rane zore
sjedim i razmišljam
što li se dogodilo prethodne noći
Oko mene su duhovi,
kažem tiho,

ne mogu ih vidjeti, ali ih ćutim
Cijela je zemlja izmrežana,
svako područje živi za sebe,
ima svoj vlastiti Liam
Svako mjesto ima Liam,
svaka točka
Teško je prisiliti Liam
da radi za nas
Već je podne
a ja još sjedim i sjedim
kad odjednom
prilazi mi nepoznat čovjek:

»Jesi li sinoć vidio stare ljude?«
upita

U prvom času nisam shvatio o kome govori,
a on je govorio o ljudima iz vremena snova,
o duhovima
Znate, mi Aboridžini smo takvi
Svu prošlost i svu budućnost
zovemo

VRIJEME SNOVA

Kratka se sadašnjost ne računa
Čini mi se kao da trčim kroz svoj san

...

22. IV. 1996.